

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده کشاورزی

بخش اقتصاد کشاورزی

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته مهندسی کشاورزی
گرایش اقتصاد کشاورزی

بررسی تاثیر توسعه بیمه کشاورزی بر بهره‌وری عوامل تولید بخش کشاورزی در
ایران

مؤلف:

حسین تقی‌زاده رنجبری

استاد راهنما

دکتر حسین مهرابی بشرآبادی

اساتید مشاور

دکتر محمدرضا زارع مهرجردی

دکتر صدیقه نبی‌نیا

بهمن‌ماه ۱۳۹۱

این پایان نامه تحصیلی به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد به

بخش اقتصاد کشاورزی
دانشکده کشاورزی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

دانشجو: حسین تقی زاده رنجبری

استاد راهنما: دکتر حسین مهرابی بشرآبادی

استادان مشاور:

دکتر محمدرضا زارع مهرجردی

دکتر صدیقه نبی ثیان

داوران:

دکتر حمیدرضا میرزایی خلیل آبادی

دکتر سید عبدالمجید جلائی اسفندآبادی

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر کوروش قادری

معاونت پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر مجید رحیم پور

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

تقدیم به

پیشگاه قطب عالم امکان، داد گستر جهان، منجی مستضعفان، مهدی موعود، صاحب الزمان (عج)

تقدیم به کوه صبر و استقامت

پدر زحمتکش و مهربانم که در تمامی لحظات زندگی و تحصیل راهنما و مشوق من بوده و تمامی موفقیت هایی که تا به اکنون کسب کرده ام مدیون زحمات بی شائبه ایشان است.

تقدیم به مادر مهربانم

آن عاشق بی ریا که با مهر و لطف، پرستار وجودم گشت بر نگاهم لبخند زد صحنه خالی روحم را با مهر و عشق آشنا نمود. مادر صبورم که شبی آسوده خاطر از فردای فرزندانش نخفت.

تشکر و قدردانی

سپاس بی‌نهایت خدای را که دریای بی‌منتهای بخشش است و بال فضل، بر کائنات گشوده و سایه لطف بر بندگان گسترده و با منت خود، مرا به زینت ایمان آراسته و در خیمه لطف منزل داده است. چگونه شکر او را گویم که منت را بر من تمام کرده و از سر رحمت خود، مرا در زمره جویندگان علم و دانش قرار داده است. من چگونه نوای لك الحمد سردهم که این نوای ارادت، خود از بی‌شمار نعمت‌های اوست و محتاج لك الحمدی دیگر. تمام مباحثات من در طول تحصیل، نه دست یازیدن به درجه‌ای از دانش، بلکه فراسوی آن تلمذ در نزد استادانی بوده است که خود دریایی از معرفت بودند و سهم من پرتوی از تشعشع معرفت ایشان بر اندیشه بوده است. در این رهگذر، به رسم ادب خود را ملزم می‌دانم که با تواضع تام و از صمیم قلب تشکر و سپاس خالصانه خود را از استاد راهنمای گرانقدرم آقای دکتر حسین مهرابی بشرآبادی عرضه دارم، که بدون همراهی این استاد بزرگوار هیچ‌گاه این تحقیق به سرانجام نمی‌رسید. همچنین از استادان مشاورم آقای دکتر محمدرضا زارع مهرجردی و سرکار خانم دکتر صدیقه نبی‌ثانیان که طی انجام این پژوهش یاری‌ام دادند متشکرم.

چکیده

ارتقاء بهره‌وری بخش کشاورزی در سالیان اخیر به یکی از مهم‌ترین برنامه‌های دولت و بخش خصوصی تبدیل شده است. امروزه تمام کشورهای جهان در پی به دست آوردن پیشرفت‌هایی در زمینه بهره‌وری هستند، بدین معنی که با استفاده کمتر از منابع، بتوانند به مقدار تولید بیشتری دست یابند. از دیگر سو کشاورزان در مقایسه با سایر تولیدکنندگان، با ریسک و نبود قطعیت بیشتری روبرو هستند. از این رو بیمه‌ی کشاورزی به‌عنوان راه‌کاری مناسب برای جبران خسارت در این بخش از سال ۱۳۶۳ راه‌اندازی شد. در مطالعه‌ی پیش رو به محاسبه‌ی بهره‌وری عوامل تولید از جمله موجودی سرمایه، نیروی کار، انرژی مصرفی و نیز بهره‌وری کل بخش کشاورزی با استفاده از مدل مانده‌ی سولو، با بکارگیری روش ARDL، پس از تخمین تابع تولید در بین سال‌های ۱۳۵۰-۱۳۸۸ پرداخته شد. نتایج حاکی از رشد مثبت بهره‌وری کل و نیروی کار و نیز رشد منفی بهره‌وری موجودی سرمایه و انرژی می‌باشد. همچنین با استفاده از پارامتر سطح زیرکشت بیمه شده بخش کشاورزی به عنوان متغیر بیمه‌ی کشاورزی، تاثیر آن بر بهره‌وری عوامل تولید بخش کشاورزی در سال‌های ۱۳۶۳-۱۳۸۸ پرداخته شد. نتایج حاصل که با استفاده از مدل معادلات همزمان زده شد، نشان‌گر تاثیر مثبت افزایش سطح زیرکشت بیمه شده بر بهره‌وری عوامل تولید بخش کشاورزی به‌جز متغیر بهره‌وری موجودی سرمایه می‌باشد. براین اساس پیشنهاد می‌شود راهکارهای مناسبی جهت ترغیب کشاورزان به سمت بیمه‌ی کشاورزی اتخاذ گردد تا با افزایش گرایش کشاورزان به بیمه‌ی کشاورزی، بهره‌وری عوامل تولید این بخش افزایش یابد.

کلمات کلیدی: بیمه‌ی کشاورزی، بهره‌وری عوامل تولید بخش کشاورزی، معادلات همزمان، سطح زیرکشت بیمه‌ی کشاورزی.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- تعریف مسئله	۲
۳-۱- اهداف تحقیق	۶
۴-۱- فرضیات تحقیق	۶
۵-۱- کلیات و مفاهیم	۶
۱-۵-۱- بیمه	۶
۲-۵-۱- بیمه در بخش کشاورزی	۷
۳-۵-۱- عوامل تاثیر گذار بر بیمه	۷
۴-۵-۱- تعریف بهره‌وری	۷
۵-۵-۱- انواع بهره‌وری	۸

فصل دوم: مروری بر مطالعات انجام شده

۱-۲- مقدمه	۱۰
۲-۲- مطالعات انجام شده در زمینه ی بیمه ی کشاورزی	۱۱
۱-۲-۲- مطالعات انجام شده در داخل کشور	۱۱
۲-۲-۲- مطالعات انجام شده در خارج کشور	۱۴
۳-۲- مطالعات انجام شده در زمینه ی بهره‌وری عوامل تولید کشاورزی	۱۶
۱-۳-۲- مطالعات انجام شده در داخل کشور	۱۶
۲-۳-۲- مطالعات انجام شده در خارج کشور	۱۷
۴-۲- جمع‌بندی	۱۸

فصل سوم: مواد و روش‌ها

۱-۳- مقدمه	۲۰
۲-۳- بهره‌وری	۲۱
۱-۲-۳- مفهوم بهره‌وری	۲۱
۲-۲-۳- اهمیت بهره‌وری	۲۳

۲۴.....	۳-۳- انواع بهره وری
۲۴.....	۳-۴- بهره وری کل عوامل تولید (TFP)
۲۴.....	۳-۵- اندازه گیری بهره وری
۲۶.....	۳-۶- شاخص بهره وری کل عوامل تولید
۲۷.....	۳-۷- شاخص بهره وری جزئی عوامل تولید
۲۸.....	۳-۸- تابع تولید
۲۹.....	۳-۹- روش خود توضیح با وقفه های گسترده (ARDL)
۳۰.....	۳-۱۰- بیمه ی کشاورزی
۳۱.....	۳-۱۱- نقش بیمه ی کشاورزی در بخش کشاورزی
۳۱.....	۳-۱۲- مدل های اقتصاد سنجی
۳۲.....	۳-۱۳- روش حداقل مربعات دو مرحله ای در برآورد مدل های رگرسیونی
۳۲.....	۳-۱۴- سیستم معادلات همزمان
۳۳.....	۳-۱۵- مساله شناسایی
۳۴.....	۳-۱۶- روش های برآورد معادلات همزمان
۳۴.....	۳-۱۶-۱- روش حداقل مربعات سه مرحله ای (3SLS)
۳۴.....	۳-۱۶-۲- روش حداکثر درستنمایی با اطلاعات کامل (FIML)
۳۴.....	۳-۱۷- مراحل برآورد سیستم معادلات همزمان
۳۶.....	۳-۱۸- روند بیمه ی کشاورزی در ایران
۳۷.....	۳-۱۹- تصریح مدل

فصل چهارم: نتایج و بحث

۴۱.....	۴-۱- مقدمه
۴۲.....	۴-۲- تخمین تابع تولید
۴۴.....	۴-۳- نتایج تخمین بهره وری
۴۴.....	۴-۳-۱- بهره وری کل
۴۶.....	۴-۳-۲- بهره وری موجودی سرمایه
۴۷.....	۴-۳-۳- بهره وری نیروی کار

- ۴۸..... ۴-۳-۴- بهره وری انرژی
- ۴۹..... ۴-۴- رشد بهره وری کل و جزئی عوامل تولید در بخش کشاورزی
- ۵۰..... ۴-۵- آزمون‌های آماری
- ۵۱..... ۴-۶- نتایج حاصل از برآورد معادلات به روش ۳SLS

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

- ۵۷..... ۵-۱- مقدمه
- ۵۷..... ۵-۲- نتیجه‌گیری و بررسی فرضیه‌ها
- ۵۸..... ۵-۳- پیشنهادات
- ۵۹..... منابع و مأخذ
- ۶۶..... پیوست‌ها

فهرست جداول

- جدول ۳-۱- متغیرهای موجود در مدل..... ۳۸
- جدول ۳-۲- متغیرهای درون‌زای موجود در سیستم..... ۳۸
- جدول ۴-۱- نتایج آزمون پایایی متغیرها..... ۴۲
- جدول ۴-۲- نتایج برآورد مدل تصحیح خطا..... ۴۳

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱- سطوح بهره‌وری کل عوامل تولید برای دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۸..... ۴۵
- نمودار ۴-۲- بهره‌وری موجودی سرمایه طی دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۸..... ۴۷
- نمودار ۴-۳- بهره‌وری نیروی کار طی دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۸..... ۴۸
- نمودار ۴-۴- بهره‌وری انرژی طی دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۸..... ۴۹
- نمودار ۴-۵- میانگین رشد بهره‌وری طی دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۸..... ۵۰

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

بخش کشاورزی در اکثر کشورهای در حال توسعه به سبب در بر گرفتن فعالیت‌های مختلف، تأمین بخشی از درآمد ملی، ارزش خارجی و امنیت غذایی از اهمیت بالایی برخوردار است به طوری که این بخش سهم بالایی در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال این کشورها دارد. به همین خاطر توجه به بخش کشاورزی نقش مهمی را در توسعه اقتصادی- اجتماعی کشور ایفا می‌کند (لینگراد و کوستا، ۲۰۰۳).

کشاورزی فعالیتی توأم با ریسک است. این ریسک دوجانبه بوده و بر رفتار تولیدکنندگان و نیز بر نحوه عمل بخش کشاورزی تأثیر می‌گذارد. وجود ریسک و واکنش تولیدکنندگان نسبت به آن نیز، بر شکل و محتوی سیاست‌های بخش کشاورزی تأثیر دارد. در حقیقت تنوع، عدم ثبات و ریسک سه عامل مهمی هستند که در انگیزش و توجیه سیاست‌گذاری در بخش کشاورزی نقش عمده دارند. عدم ثبات در درآمدهای کشاورزی و خسارت تولیدکنندگان به علت وجود ریسک‌های بالا و غیرقابل کنترل، بسیاری از کشورهای در حال توسعه را مجبور می‌کند در جهت ثبات درآمد تولیدکنندگان برنامه‌ریزی کنند. بیمه محصولات کشاورزی در تعدادی از کشورهای در حال توسعه مکانیزی در جهت کاهش عدم ثبات درآمد تولیدکنندگان بخش کشاورزی، از طریق کاهش ریسک تولید و عملکرد می‌باشد (نانجه ۲۰۰۸).

۱-۲- تعریف مسئله

بخش کشاورزی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه به خصوص ایران به سبب در بر گرفتن فعالیت جمع کثیری از جمعیت جایگاه ویژه‌ای دارد (فائو، ۱۹۹۸). خطر که پیشینه‌ای به قدمت تاریخ بشر دارد و حاصل کارش جز ویرانی و ضرر و زیان نیست، از بدو خلقت انسان، پیوسته همراه او بوده و موجب دل‌مشغولی انسان می‌باشد؛ در آغاز خطر گستره چندان پهناوری نداشت؛ اما رفته رفته و با توسعه جوامع بشری و با پیشرفت تمدن، ثروت و دارایی انسان افزون‌تر شد و میزان درگیری انسان با خطر یا ریسک افزایش یافت. با رخ نمودن انقلاب صنعتی، تنوع، تواتر و شدت ریسک روز به روز گسترش یافت، به طوری که امروزه با پیشرفت تکنولوژی و ورود انواع فرآورده‌های صنعتی به زندگی بشر، به‌رغم تسهیلات فراوانی که برای رفاه انسان در پی داشته، ریسک‌های جدیدی را با خود وارد اجتماع کرده و آنها را با خطرهای متفاوتی مواجه ساخته است. با توجه به ماهیت ریسک، به روش‌های متعددی می‌توان با آن برخورد کرد. مهم‌ترین و مؤثرترین شیوه، استفاده از بیمه یا انتقال ریسک به بیمه‌گر است. در این میان انسان و

^۱Lingered and Kostov

^۲Nagnje

جوامع بشری راه‌گزینی جز مقابله با خطرهای پیرامون محیط زندگی خود نداشته و ندارند و این امر میسر نخواهد بود مگر با اتخاذ تدابیری اندیشمندانه و هوشمندانه که انسان امروز قرن بیست و یکم به مدد خرد، تدبیر و زندگی اجتماعی خود در کنار دیگر هم‌نوعان قادر است بر حوادث، خطرات و بلاهای جبران‌ناپذیر طبیعی و غیرطبیعی اطراف خود فائق آید. همان‌طور که اشاره گردید یکی از بهترین نوعی تعاون و همیاری اجتماعی به منظور سرشکن کردن زیان فرد و یا افراد معدود، بیمه افراد گروه یا جامعه است. (کریمی، ۱۳۷۶).

امروزه بیمه یکی از موضوعات اصلی در برنامه توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور است. زیرا پیشرفت بیمه با پیشرفت اقتصادی و اجتماعی کشور ارتباط مستقیم دارد و در مقابل بهبود وضع اقتصادی و گسترش سرمایه‌گذاری، موجب بهبود وضعیت صنعت بیمه شده و بهبود درآمد و رونق اقتصادی تولیدکنندگان بخش‌های مختلف را به دنبال دارد. در میان بخش‌های مختلف اقتصادی، بخش کشاورزی در معرض ریسک می‌باشد. لذا، بیمه از طریق تأثیرات متعدد خود، می‌تواند باعث پیشرفت مطلوب بخش روستایی چه در سطح خرد و چه در سطح کلان و نیز توسعه هماهنگ کلیه بخش‌ها گردد. دستیابی به این اثر توسط نظام بیمه محصولات کشاورزی از طریق ریسک و خطرات احتمالی و حذف و رفع پاره‌ای از این عدم اطمینان‌ها در صورتی میسر می‌شود که از یک طرف عرضه و تقاضای بیمه متناسب باشد و از طرف دیگر برنامه‌های بیمه نیز از کارایی بالایی برخوردار بوده و از نظر مالی متکی به خود باشد (گودوین، ۱۹۹۵).^۱

به طور کلی مفهوم بیمه در بخش کشاورزی عبارت است از تضمین جبران بخشی از خسارت وارد شده بر عوامل تولید و محصول بالفعل، برای عملیات اقتصادی در فاصله پیش از تولید تا مصرف، در مقابل خطرات تهدیدکننده پیش‌گیری‌ناشدنی، به شرط آنکه پیش‌بینی احتمال وقوع خطرات امکان‌پذیر باشد (فرهیده و طراز کار، ۱۳۸۸).

از لحاظ ماهیت، در واقع بیمه کشاورزی نوعی تکنولوژی است برای افزایش مقابله با ریسک و در نتیجه افزایش کارایی (سلامی و عین‌الهی احمدآبادی، ۱۳۸۰).

بیمه کشاورزی ابتدا در کشورهای اروپایی و سپس در آمریکای شمالی به اجرا درآمد. متعاقب آن نیز بسیاری از کشورهای در حال توسعه به اهمیت بیمه پی برده و آن را به مرحله اجرا درآوردند. در قاره آسیا، ژاپن نخستین کشوری به شمار می‌آید که بیمه محصولات کشاورزی در آن اجرا شده است. امروزه بیمه محصولات کشاورزی به گونه‌ای موفقیت‌آمیز در بسیاری از کشورهای آسیایی مانند چین، هند، کره جنوبی، بنگلادش، نپال، مغولستان، سریلانکا، فیلیپین و ایران به اجرا درآمده

^۱ Goodwin

است. در ایران بیمه محصولات کشاورزی با تصویب قانون آن در سال ۱۳۶۲ در مجلس شورای اسلامی به طور رسمی از طریق صندوق بیمه محصولات کشاورزی کار خود را شروع کرده است (اسدی و همکاران، ۱۳۸۸).

از مجموع ۱۳۸ بلای طبیعی که شناخته شده، ضرر و زیانی معادل با ۲۵۸ میلیارد دلار بر اقتصاد جهانی تحمیل شده است. این مهم بالاخص در کشورهای درحال توسعه که از اقتصاد ضعیفی برخوردار هستند، نمود بیشتری پیدا کرده و این کشورها دارای بودجه‌ی کافی برای مقابله کامل با بلایای طبیعی نیستند. (ویلیام و دیکا، ۲۰۱۰).^۱ کشاورزی فرایندی است که در هر لحظه از زمان با مسئله ریسک و نبود قطعیت همراه است. برای مثال بسیاری از مسائل و امور کشاورزی با طبیعت و محیط اطراف رابطه مستقیمی دارد. کاهش بارش‌های جوی، سرمای شدید و یخبندان، خشک‌سالی و شیوع بیماری‌های گیاهی و آفات نباتی تنها بخش کوچکی از ریسک‌هایی است که کشاورزان در طول دوران کاری خود با آن‌ها روبه‌رو هستند. بنابراین، کشاورزی ماهیتی وابسته به طبیعت دارد. از سوی دیگر بسیاری از این بلایای طبیعی تحت کنترل کشاورز نیست که این نیز به خودی خود بر حجم انبوه مشکلات و موانع پیش روی کشاورزان می‌افزاید. بازار نیز تأثیر زیادی در کشاورزی دارد. نوسان‌های قیمت محصولات کشاورزی در اختیار کشاورزان نیست و به وسیله عواملی خارج از کنترل آنها تعیین می‌شود. بیمه کشاورزی به عنوان یک فعالیت مبتنی بر بازار، توسط شرکت‌های دولتی و خصوصی اجرا می‌شود. این مهم در کشورهای کمتر توسعه یافته و درحال توسعه به دلیل وجود زیرساخت‌های نامناسب در زمینه بیمه و نیز وجود کشاورزان با درآمدهای کم، شکل خاصی داشته و دولت دخالت بیشتری در این زمینه دارد. افزایش سرمایه‌گذاری، دسترسی بهتر به اعتبارات، ثبات مالی کشاورزان و در مجموع تسهیل امور کشاورزی دلیل دخالت دولت در بازار بیمه کشاورزی و ارائه یارانه بیمه است. همچنین کشاورزان در کشورهای در حال توسعه (مانند ایران) نسبت به هم‌تایان خود در کشورهای توسعه یافته به دلیل عدم استفاده کامل و درست از تجهیزات و فناوری‌های نوین تولید، نبود نظام مناسب قیمت‌گذاری محصولات، کمبود صنایع تبدیلی، بسته‌بندی و سردخانه‌های مجهز و مناسب برای نگهداری محصولات کشاورزی، نبود سیستم حمل و نقل مناسب به‌منظور انتقال محصولات از مراکز تولید به مراکز مصرف و بسیاری عوامل و شرایط دیگر با ریسک و نبود قطعیت بیشتری روبرو هستند. (عبداللهی و بخشوده، ۱۳۸۶).

نقش بیمه تعدیل فشار خسارت‌های ناشی از خطر است. به گونه‌ای که خسارت‌های بالفعل بر یک فرد یا یک گروه متمرکز نخواهد شد. از سوی دیگر، شواهد نشان می‌دهد که فرایند بیمه محصولات

^۱William, Dicka

کشاورزی در ایران پویایی لازم را ندارد و این موضوع به طور عمده برخاسته از شناخت محدود کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی و نیز کم درآمدی آنهاست (محمدقاسمی و همکاران، ۱۳۸۸).

بهره‌وری حاصل کسری است که از تقسیم مقدار یا ارزش محصول بر مقدار یا ارزش یکی از عوامل تولید به دست می‌آید. بدین لحاظ می‌توان از بهره‌وری موجودی سرمایه، انرژی و نیروی کار صحبت کرد.

سازمان بین‌المللی کار بهره‌وری را چنین تعریف کرده است: (بهره‌وری عبارت است از نسبت ساده تولید به یکی از عوامل تولید مثل زمین، موجودی سرمایه، نیروی کار و مدیریت). در این تعریف «مدیریت» به طور ویژه یکی از عوامل تولید در نظر گرفته شده است. نسبت تولید به هر کدام از این عوامل معیاری برای سنجش بهره‌وری محسوب می‌شود. در اطلاعیه تشکیل مرکز بهره‌وری ژاپن در سال ۱۹۵۵ در ارتباط از بهبود بهره‌وری چنین بیان شده است. «حداکثر استفاده از منابع فیزیکی، نیروی انسانی و سایر عوامل به روش‌های علمی به طوری که بهبود بهره‌وری به کاهش هزینه تولید، گسترش بازارها، افزایش اشتغال و بالا رفتن سطح زندگی همه آحاد ملت، منجر شود.» از دید مرکز بهره‌وری ژاپن، بهره‌وری یک اولویت و انتخاب ملی است که منجر به افزایش رفاه اجتماعی و کاهش فقر می‌گردد. مرکز بهره‌وری ژاپن از زمان تاسیسش در سال ۱۹۵۵ نهضت ملی افزایش بهره‌وری در این کشور را تحت سه اصل به جلو هدایت نموده که عبارتند از: افزایش اشتغال، همکاری بین نیروی کار و مدیریت و توزیع عادلانه و برابر ثمره‌های بهبود بهره‌وری در میان مدیریت، نیروی کار و مصرف‌کنندگان. (نگارچی، ۱۳۹۰)

امروزه تمام کشورهای جهان در پی به دست آوردن پیشرفت‌هایی در زمینه بهره‌وری هستند، بدین معنی که بتوانند با مصرف منابع کمتر به مقدار تولید بیشتری دست یابند. به منظور افزایش بهره‌وری در اقتصاد ایران باید به بخش کشاورزی به عنوان یکی از بخش‌های مهم و عمده فعالیت اقتصادی در کشور توجه خاص کرد، زیرا افزایش رشد بهره‌وری در این بخش با توجه به اهمیت آن، می‌تواند ما را در جهت دستیابی به توسعه اقتصادی یاری کند (تهامی پور و شاه‌مرادی، ۱۳۸۷).

شناخت سمت و سوی رشد بهره‌وری در بخش کشاورزی ایران چه از لحاظ داشتن زیرساخت‌های ضعیف اقتصادی و چه از لحاظ رقابت شدید در صحنه جهانی برای کسب موقعیت اقتصادی بهتر کمک می‌کند منابع و امکانات تولیدی خود را به سمتی سوق دهیم که بتوانیم جایگاه مناسب خود را در مناسبات بین‌المللی به دست آوریم.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی تاثیر توسعه بیمه کشاورزی بر بهره‌وری عوامل تولید بخش کشاورزی در ایران است که برای رسیدن به این هدف، اهداف فرعی زیر نیز بررسی می‌شود.

الف. بررسی روند فعالیت و دربرگیری بیمه کشاورزی در ایران از آغاز فعالیت صندوق بیمه کشاورزی.

ب. محاسبه بهره‌وری جزئی و کلی عوامل تولید بخش کشاورزی در ایران.

۱-۴- فرضیات تحقیق

- روند فعالیت و دربرگیری بیمه کشاورزی در ایران صعودی بوده است.
- بهره‌وری کلی و جزئی عوامل تولید در بخش کشاورزی ایران طی سال‌های مختلف بهبود یافته است.
- توسعه بیمه کشاورزی بر بهره‌وری عوامل تولید کشاورزی در ایران تأثیر مثبت دارد.

۱-۵- کلیات و مفاهیم

۱-۵-۱- بیمه

واژه بیمه که در زبان فرانسه assurance و در زبان انگلیسی insurance نامیده می‌شود قراردادی است که به موجب آن یک شخصیت حقیقی یا حقوقی حق بیمه‌ای پرداخت می‌کند و در مقابل یک شخصیت حقوقی دیگر با قبول پرداخت خسارت احتمالی به او تأمین می‌دهد. به عبارت دیگر تعهد بیمه‌گر، رفع نگرانی بیمه‌گذار و پرداخت خسارت در صورت وقوع است. (خواجه، ۱۳۸۴).

صنعت بیمه به عنوان یک نهاد اقتصادی- اجتماعی تحت تأثیر شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجود هر کشور قرار دارد و مجموعه این شرایط، محیط رشد و بستر حرکت آن را تشکیل می‌دهد. به طور طبیعی هر قدر شرایط محیطی مناسب‌تر باشد، رشد بیمه شتاب بیشتری به خود می‌گیرد و بالعکس در شرایط نامناسب محیطی، صنعت بیمه نیز دچار رکود و سکون شده و یا حرکت بطئی از خود نشان می‌دهد. با آنکه بیمه در کشور ما سابقه طولانی دارد اما متأسفانه نتوانسته است جایگاه واقعی خویش را پیدا کند. بسیاری از مردم، از امکانات و مزایای بیمه اطلاع چندانی ندارند. نگاهی به روند رشد بیمه‌های مختلف در طول تاریخ صنعت بیمه ایران نشان می‌دهد که آنچه مربوط به خود صنعت بیمه بوده یک رشد بطئی و کند است. تغییرات شدید و نقاط عطف در روند رشد بیمه‌ها، عمدتاً مربوط به تحولات خارج از صنعت بیمه و به اصطلاح تأثیر عوامل برون‌زا بوده است. (آقاسی، ۱۳۷۷).

۱-۵-۲- بیمه در بخش کشاورزی

بیمه کشاورزی در تئوری یک مکانیزم مشارکت در پذیرش ریسک است. اما در عمل یک ابزار هزینه در جهت انتقال ریسک از کشاورزان و تولیدکنندگان به بیمه‌گران دولتی یا خصوصی می‌باشد. بیمه کشاورزان نوعی بیمه است که به موجب آن محصولات کشاورزی در مقابل مخاطرات جوی مانند تگرگ، طوفان، سیل، صاعقه، یخبندان و گرمزدگی و بیماری‌های نباتی و حوادثی مانند آتش‌سوزی مورد پوشش قرار می‌گیرند و خسارت مالی وارد به کشاورز بیمه‌گذار در دوره کاشت، داشت و برداشت تا میزان مورد تعهد بیمه‌گر جبران می‌شود (فرجادی، ۱۳۵۴).

۱-۵-۳- عوامل تاثیرگذار بر بیمه

نگاهی به وضعیت صنعت بیمه در کشورهای پیشرفته، در حال توسعه و عقب مانده تأثیر شرایط محیطی را به خوبی روشن می‌سازد؛ به نحوی که می‌توان با مقایسه وضعیت کلی این کشورها، عوامل تأثیرگذار بر بیمه را به شرح زیر دسته‌بندی نمود:

۱) موانع فرهنگی: شامل عرضه ناکافی خدمات بیمه‌ای به جامعه، فقدان زمینه‌های آموزش لازم در جهت بالا بردن سطح آگاهی جامعه.

۲) موانع اقتصادی: نبود تشویق‌های مالی - مالیاتی برای بیمه‌گذاران، فقدان پوشش‌های بیمه‌ای که بتواند در شرایط نامطلوب اقتصادی به بیمه‌گذار خدمات ارائه کند.

۳) موانع فنی: این موانع بیشتر در زمینه آموزش نیروی انسانی، تربیت افراد متخصص و ماهر متناسب با عملیات بیمه‌ای به چشم می‌خورد. با توجه به اینکه فعالیت شرکت‌های بیمه در زمره فعالیت‌های خدماتی قرار دارد، فروش بیمه‌نامه‌ها از دانش خاصی برخوردار است. بنابراین وجود افراد متخصص و ماهر در مؤسسات بیمه، شعب، نمایندگی‌ها و دلالان رسمی بیمه الزامی و ضروری می‌نماید.

۴) موانع عرضه‌ای در خدمات: این موانع عبارتند از حضور درآمد سرشار ناشی از بیمه‌های اجباری و ضریب‌های خسارتی اندک در صنعت بیمه، عدم حضور ابزارهای قانونی و تخصصی نظارت و کنترل در صنعت بیمه و فقدان نظام آماری مدون و منظم در صنعت بیمه (ثبات، ۱۳۸۳).

۱-۵-۴- تعریف بهره‌وری

رشد اقتصادی در یک بخش مستلزم تولید در آن بخش است، بنابر نظریه‌های تولید و عرضه، رشد تولید از دو طریق ممکن می‌شود: اول افزایش تولید با بکارگیری عوامل تولیدی بیشتر و دوم افزایش تولید با استفاده از فن آوری پیشرفته و کارآمدتر و بهره‌گیری از عوامل تولیدی موثرتر. در ایران و اغلب جوامع در حال توسعه مسئله کمبود آب و دیگر نهاده‌ها، افزایش تولید به روش اول را در دراز مدت محدود می‌سازد، لذا توجه به روش دوم یعنی بالا بردن بهره‌وری عوامل تولید ضرورتی اجتناب

ناپذیر برای افزایش عرضه محصولات است. بنابراین در برنامه پنجساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۸۸-۱۳۸۴) تکالیف مهمی برای ارتقا بهره‌وری در سطح کل اقتصاد، بخش‌های اقتصادی و از جمله بخش کشاورزی ایران تعیین شده است. در این برنامه در بخش کشاورزی میانگین رشد ارزش افزوده بخش، سالانه برابر ۶/۵ درصد در نظر گرفته شده است که ۴/۳ درصد آن از طریق افزایش سرمایه‌گذاری جدید (استفاده بیشتر از نهاده‌ها به خصوص نیروی کار و سرمایه) و ۲/۲ درصد از طریق رشد بهره‌وری کل عوامل تولید باید حاصل شود (سایت قانون برنامه چهارم توسعه کشور، ۱۳۸۳).

در رابطه با تعریف بهره‌وری، تعریف پذیرفته شده‌ای که در مورد توافق همگان باشد وجود ندارد، و هر کدام از اندیشمندان و سازمان‌های مختلف از دیدگاه مطالعات، سازمان و رشته تحصیلی خود بهره‌وری را تعریف کرده‌اند و از بین این تعاریف از دیدگاه اقتصادی تعریف کاربردی نسبت ستانده به نهاده‌های بکار رفته در تولید آن ستانده را می‌توان به عنوان یک تعریف کلی و کاربردی برای بهره‌وری پذیرفت. همچنین بهره‌وری در یک تقسیم‌بندی کلی به دو نوع بهره‌وری جزئی و بهره‌وری کل عوامل تولید تقسیم شود، که هر کدام زیر شاخه‌های متنوعی دارند.

۱-۵-۵- انواع بهره‌وری

بهره‌وری انواع مختلفی دارد.

۱- بهره‌وری جزئی: نسبت ارزش و مقدار محصول به یک طبقه از نهاده را گویند. مثلاً محصول به ازاء هر نفر ساعت (معیار بهره‌وری نیروی کار) یا ارزش و مقدار محصول تولید شده به ازاء هر تن مواد اولیه مصرفی (بهره‌وری مواد) یا بهره درآمد تولید شده به ازاء هر ریال سرمایه (بهره‌وری موجودی سرمایه) و نظایر آن.

۲- بهره‌وری کلی عوامل تولید: نسبت خالص محصول بر مجموع نهاده‌های نیروی کار و موجودی سرمایه. معمولاً به جای خالص محصول، ارزش افزوده و در مخرج کسر مجموع ارزش‌های نیروی کار و موجودی سرمایه را قرار می‌دهند. این معیار برای برخی از کالاهای مصرفی نظیر تلویزیون، ویدئو و کامپیوتر که ۶۵٪ هزینه تولید آنها مواد مصرفی تشکیل می‌دهد معیار مناسبی نمی‌باشد.

۳- بهره‌وری کلی: نسبت کل ارزش محصول تولید شده به مجموع ارزش کلیه نهاده‌های مصرفی است. این شاخص تاثیر مشترک و هم‌زمان همه نهاده‌ها و منابع (از قبیل نیروی انسانی، مواد و قطعات، ماشین آلات، سرمایه و نظایر آن) در ارتباط با ارزش محصول به‌دست آمده را اندازه‌گیری می‌کند.

فصل دوم

مروری بر مطالعات

انجام شده